

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.14290595>

GULLIVERNING SAYOHATLARI: SATIRA ORQALI IJTIMOY TANQID

Karimova Munira

Obilova Xosiyat

TerDU 4-bosqich talabalari

Annotatsiya: ushbu maqolada Jonathan Sviftning “Gulliverning sayohatlari” asaridagi ijtimoiy tanqid va satirik uslub tahlil qilinadi. Maqola asardagi satira orqali yozuvchining o‘sha davr siyosati va jamiyatga bo‘lgan munosabatini ochib beradi hamda bu tanqidning hozirgi zamon uchun dolzarbligini ko‘rsatadi.

Kalit so‘zlar: Jonathan Svift, Gulliverning sayohatlari, satira, ijtimoiy tanqid, Britaniya jamiyati, siyosiy timsollar, hajviy asar, XVIII asr adabiyoti, Kolonializm, adabiy tahlil, insoniy illatlar, siyosiy satira, Laputa, Lilliput, Brobdingneg, Guignimlar va Yaxular.

Kirish

Jonathan Sviftning “Gulliverning sayohatlari” asari 1726 yilda nashr etilganidan beri adabiyotda alohida o‘ringa ega bo‘lib kelmoqda. Ushbu asar nafaqat fantastik hikoya, balki zamonaviy satira va ijtimoiy tanqidning muhim namunasidir. Svift, asarda Gulliverning sayohatlari orqali XVIII asr Britaniya jamiyatining muammolarini, siyosiy nizolarini va insoniyatning axloqiy illatlarini tanqid qiladi. Asar o‘zining uch qismi va to‘rt xil fantastik dunyoda bo‘lib o‘tgan voqealar bilan ajralib turadi: Lilliput, Brobdingneg, Laputa va Guignimlar.

Gulliver, o‘zining sayohatlari davomida har bir joyda turli xil xalq va madaniyatlarni, shuningdek, ularning o‘ziga xos siyosiy va ijtimoiy tizimlarini o‘rganadi. Lilliputda kichik odamlar hukmronligi, Brobdingnegda gigantlar o‘rtasidagi

hayot, Laputada ilm-fan va san'atning ko'rsatilishi, Guignimlarda esa oqilona otlar va ularning axloqi haqida so'z yuritiladi. Har bir dunyo Gulliverga o'z jamiyatining qiyofasini ko'rsatadi va u orqali Svift o'z zamonasida mavjud bo'lgan ko'plab ijtimoiy va siyosiy muammolarni, masalan, kolonializm, hukumat korrupsiyasini, diniy nizolar va insoniyatning axloqiy qoloqligini ochib beradi.

Shunday qilib, "Gulliverning sayohatlari" asari nafaqat fantastik hikoya sifatida, balki kuchli satirik vosita sifatida ham o'zining ahamiyatini saqlab qoladi. Svift o'zining noyob uslubi va chuqur tahlillari orqali adabiyotda satira va ijtimoiy tanqidning qanday kuchli vositaga aylanishini ko'rsatadi. Ushbu maqolada, asar orqali ko'tarilgan ijtimoiy tanqid va satiraning mohiyatini, shuningdek, uning zamonamizga bo'lgan ta'sirini tahlil qilamiz.

Asosiy qism

Sviftning asari yozilgan davrda Britaniya siyosiy tizimi korrupsiya, adolatsizlik va ijtimoiy tabaqalanish bilan yuzlashayotgan edi. Lilliput davlatidagi hukumatni tasvirlash orqali Svift Britaniya hukumatining korrupsiyasini va hokimiyat o'yinlarini tanqid qiladi. Lilliputliklarning kichikligi va ularning asosiy masalalar (poyafzalning qaysi uchi bilan tuxumni ochish kerakligi) ustidagi tortishuvlari o'sha davr siyosatchilarining ahamiyatsiz masalalarga bo'lgan qiziqishini kinoya bilan tasvirlaydi. Bu yerda u kichik davlatlarning siyosiy nizolari orqali Britaniya-Fransiya urushlariga ishora qiladi, ikki davlat orasidagi ixtiloflar ahamiyatsiz sabablarga asoslanganligi Svift uchun kulgili va tanqidiy mavzu bo'lgan.

Svift asarda "katta oyog'ini oldin qo'yuvchilar" va "kichik oyog'ini oldin qo'yuvchilar" atamalarini ishlatib, jamiyatdagi partiyalar o'rtasidagi nizolarni va diniy farqlarni kinoya qiladi. Bu ikki guruh orasidagi tortishuvlar Britaniya siyosatidagi partiyalararo nizolarni ko'rsatadi. Shuningdek, asardagi imperatorlik ruhi va kichik Lilliput davlati Gulliver kabi ulkan sayohatchining ta'sirida o'z mavqeyini va urf-odatlarini saqlashga urinadi. Bu esa Britaniya kolonializmining kichik mamlakatlarga ta'sirini ochib beradi.

Asarda uchraydigan siyosiy satira muhim personajlar orqali o'z ifodasini topadi. Masalan, Lilliputning rahbarlari Britaniya hukumatidagi amaldorlarning obrazlaridir. Ularning kichikligi Britaniya siyosatchilarining tor fikrliligi va kelishmovchiliklarini ko'rsatish uchun ishlatilgan. Lilliputliklar tomonidan uyushtirilgan siyosiy jarayonlar va Gulliverdan foydalanishga urinish, siyosatchilarning g'arazli va shaxsiy manfaatlarga yo'naltirilgan harakatlarini ochib beradi.

Brobdingnegda esa, aksincha, gigantlar orasida kichik bo'lgan Gulliverning pozitsiyasi Britaniyaning ko'pincha o'zini ortiqcha yuqori qo'yishi va boshqa davlatlarga nisbatan "kichik" bo'lib ko'rinishini ko'rsatadi. Brobdingneg qirol Swiftning o'z tanqidlarini ochiq va bevosita bildirishiga imkon yaratadi; qirol keladigan savollarda Britaniya jamiyatining o'zini boshqalardan ustun qo'yishi va o'zligini yuqori ko'rsatishiga kinoya qilinadi. Gulliver Britaniya jamiyatining huquqiy va axloqiy tizimini himoya qilishga urinadi, lekin qirolning savollariga javob bera olmaydi, bu esa o'sha davr jamiyatining nuqsonlarini ochib beradi.

Bundan tashqari, Swift asarida insoniy illatlar – ochko'zlik, mag'rurlik va yolg'onchilikni ochiqchasiga tanqid qiladi. Masalan, Brobdingneg qirolining ochiq va oddiy hayoti orqali Swift Britaniya jamiyatining riyokorlik va yolg'onlarini qoralaydi. Brobdingnegda Gulliver Britaniya imperiyasining kashfiyotlari va kuchini madh etishga harakat qiladi, biroq qirol uni ochiqchasiga tanqid qiladi va urushlar va ziddiyatlar orqali boshqa millatlar ustidan hukmronlik o'rnatishga intilishni qoralaydi.

Guignimlar va Yaxular orqali Swift insoniyatni tanqid qiladi. Guignimlar oqil va adolatli mavjudotlar bo'lib, ularning yashash tarzi haqiqat, oqilona tartib va axloqni qamrab oladi. Ularning oppozitsiyasidagi Yaxular esa insonning qoloq va hayvoniy tabiatini ifodalaydi. Swift bu obrazlar orqali insoniyatning ikki jihatini – oqil va mulohazali tabiatini, shuningdek, hayvoniy va qoloq tomonlarini ko'rsatadi.

Laputa orolida yashovchi ilm-fan bilan shug'ullanuvchi olimlar zamonaviy texnologiyalar va ilmiy izlanishlarni ifodalaydi. Biroq, Swift ularni foydasiz va amaliy hayotdan ajralgan tarzda tasvirlaydi, bu esa o'sha davr ilmiy taraqqiyotni ortiqcha e'tirof etgan zamondoshlariga tanqid bo'lib xizmat qiladi. Swiftning fikriga ko'ra, ilm-

fan amaliy hayotdan ajralmasligi va real hayot muammolarini yechishga xizmat qilishi kerak edi. Ushbu orol orqali u amaliy bilimlar va foydasiz ilmiy tadqiqotlar orasidagi farqni ko'rsatib beradi.

Laputa orolidagi qahramonlar kun davomida ilmiy tadqiqotlar bilan band bo'lgan bo'lsa-da, ular hech qanday amaliy natijaga erishmaydilar. Svift bu orqali o'sha davrdagi ilm-fanning hayotdan uzilganligini, ba'zan esa noto'g'ri yo'nalishda bo'lganligini tasvirlaydi. Bu satira orqali ilmiy kashfiyot va texnologiyalar foydali bo'lishi kerakligi, aks holda ular faqatgina ko'zni bo'yash vositasi bo'lishini ta'kidlaydi.

Xulosa

“Gulliverning sayohatlari” – bu shunchaki fantastik voqealar ketma-ketligi emas, balki kuchli satirik uslub bilan yozilgan asardir. Svift turli dunyolar va personajlar orqali XVIII asr Britaniya jamiyati va siyosatidagi kamchiliklarni ochib beradi. Uning satirasi zamonamizga ham dolzarbligini yo'qotmagan, chunki Sviftning o'sha davrda ko'targan ko'plab muammolar hali ham mavjud. Asar bugungi kunda ham o'zining dolzarbligi va ahamiyatini saqlab qolgan, chunki u nafaqat o'sha davrdagi, balki hozirgi zamon ijtimoiy va siyosiy muammolarni ham ko'rsatadi.

Jonathan Sviftning “Gulliverning sayohatlari” asarini o'rganish orqali adabiyotda satiraning qanday kuchli vosita ekanligini va uning yordamida jamiyatdagi muammolarni qanday ko'rsatish mumkinligini ko'ramiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. Sharipov, S. (2001). Satira va Hajviy Asarlar Adabiyotda. Toshkent: O'zbekiston Milliy Ensiklopediyasi NMIU.
2. Fayzullo, Q. (2003). Adabiy Tahlil Nazariyalari. Toshkent: Sharq NMIU.
3. Xabibullayev, M. (2008). Dunyo Adabiyoti Tarixi. Toshkent: Akademnashr.
4. Abdurashidov, U. (2011). Adabiy Janrlar Va Uslublar. Toshkent: O'zbekiston Davlat Nashriyoti.
5. Islomov, I. (2015). O'zbek Adabiyotida Hajviy Usul. Toshkent: O'zbekiston Yozuvchilar Uyushmasi.